

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд „Социалният капитал като фактор за развитието на селските общности в България” на Дона Костадинова Пикард за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по Социология от професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Рецензент: проф. дсн Тания Неделчева

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и приложения в обем от 261 страници. 172 са цитираните заглавия, от които на български език 77 и на английски език 95, таблиците са 28, а фигурите – 5; приложенията включват анкетни карти, дизайна на интервюта и фокус групите, онлайн въпросник и снимков материал.

Максимално обобщено ценността на изследването на Дора Пикард е в няколко насоки.

1. В ситуация на тотална криза все по-видимо става активизирането на социалните механизми за самосъхранение. Те имат различни форми, нива и структурно-функционални особености. В научно-изследователската област те се проявяват в избора на темите, в тяхната разработка и в общата им аксиологична насоченост. В този аспект дисертацията на Дона Пикард „Социалният капитал като фактор за развитието на селските общности в България” може да се интерпретира като проява именно на „инстинкта” за самозапазване. Тя е насочена към най-силно деструктурираните топови в картата на България, а именно българското село. Обезлюдяване, пусти и разрушени сгради, липса на транспорт, на образователни и здравни институции, ширеща се престъпност и др. – това са най-честите характеристики, с които се описва днешното му състояние.

Няма съмнение в актуалността на разработката. В дисертацията много ясно са очертани основните кризисни тенденции и сферите на съвременните предизвикателства към селските общности – все повече разтварящата се ножица между съвременното развитие на производството на селскостопанска продукция и възможностите на традиционния селски

стопанин; повишаващите се изисквания към образователния и професионалния статус и наличната безработица, бедност, трудности в достъпа до образователни, здравни и други ресурси; инфраструктурни дефицити, водещи до все по-голяма дистанция между града и селото; минимизирането на властовите възможности на селските общности, което засилва маргинализацията на българското село.

2. Не може да не се отчете прецизното структуриране на разработката. Това не е формално приписано достойнство. Стегнатият вътрешен логически пласт на дисертацията е декомпозиран на отделни елементи адекватно и съразмерно, съобразно тяхното смислово значение – ясно формулиране на целите, хипотезите, изследователските методи, адекватна теоретико-методологическа рамка и работни определения на основните понятия, плътен анализ на емпиричните данни с критичното самосъзнание за хоризонта на тяхната валидност, рационално осмисляне на възможното бъдеще, в рамките на което са формулирани редица препоръки за оптимизиране на изследователската стратегия. Приложенията, таблиците и фигурите допълнително проясняват заложените значения и така рационализациите намират своята съответстваща визуализация. Именно поради тези причини изложението е ритмично, центрирано, концептуално хомогенно.

3. Ценността на дисертацията в теоретичен план е съдържателното дефиниране на основните понятия и по-специално на селото и селската общност. След анализа на чужди и български разработки се достига до едно определение, което служи като идентифицираща матрица, чрез която се очертава полето от възможните изследователски обекти, които се намират в общини, на територията на които няма градове по-големи от 30000 души и гъстотата на населението да не надвишава 150 души на квадратен метър. По сходен начин се постъпва и при определянето на понятието „социален капитал”. След критичен анализ на съществуващите теории се аргументира тезата, че най-подходящо е това на Робърт Пътнам.

4. Достатъчно ясно са характеризирани понятията „развитие” и „съхранение”. Емпиричните параметри на „развитие” са доходи, неравенства, образование, здравеопазване, информационни и комуникационни услуги, икономическа диверсификация. Базисните индикатори на „съхранение” са брой на населението, тенденции към обезлюдяване, възрастова структура, обществено място за срещи, производство и стопанска дейност. Върху тази основа от изследваните села се акцентира

върху четири – с висока степен на съхраненост (с. Исаево, обл. Благоевград) и с ниска степен на съхраненост (с. Гораново, обл. Монтана), с висока степен на развитие (с. Лазарево, обл. Пазарджик) и с ниска степен на развитие (с. Бончево, обл. Габрово).

5. Особено важно е значението на въвеждането на понятието „съхранение”. Макар използвано в тясно регионална сфера, то има силен евристичен потенциал и трябва да заеме подобаващо място в интелектуалните реакции спрямо глобализацията. В днешните агресивни темпове на унификация, уеднаквяваща стандартизация и тотално културно обезличаване, на засилващите се модерни форми на колонизация и самоколонизация (А. Кьосев) темата за съхранението е изключително важна и трябва да намери много по-широко теоретично, методологично и практико-приложно изследователско пространство. Новата хуманитаристика, родена от постмодерността, е насочила интереса към по-периферни културни форми и начин на живот. Съвременният гръцки социален учен Хр. Янарас отбелязва, че културните особености и историческите традиции, които стоят в основата на социалната сплотеност на местните общества, днес биват помитани от една глобализирана субкултура, биват удавяни в уеднаквяване и естетическо варваризиране. Съпротивата по отношение на тази тенденция е в култивиране на сплотеността на всяко местно общество, в **съхраняване** на културното своеобразие.

6. Евристично значение има деленето на социалния капитал на спояващ и съединяващ. Тази идея е тестирана при анализа на четирите села и фактически се обосновава основната хипотеза на изследването, а именно че съществува положителна връзка между спояващия социален капитал и степента на съхранение на селската общност. В това отношение конкретните селски общности се сканират в няколко разреза: сплотеност, заедност и тесни връзки с общността; доверие в роднини, приятели и съседи; доверие в членовете на общността; усещане за принадлежност към общността и общо бъдеще с членовете; членство в групи и мрежи. По аналогична изследователска „техника” се разкрива връзката между нивата на съединяващия социален капитал и развитието, което е съдържанието на втората основна хипотеза. Векторите на търсене са в следните насоки: членство в групи и организации, доверие в хората извън общността и институциите, информираност и капацитет за гражданско действие.

7. Важно качество на разработката е нейната силна практико-приложна част, в която ясно са дадени препоръки за развитие на социалния капитал в селските общности. Те включват

не само необходимост от законови промени и административни инициативи, но и акцентирание върху мерки, носочени към стимулиране, поддържане и развитие на традиционните връзки на взаимодействие, колективно действие, доверие, взаимопомощ. Не на последно място се изтъква и важноста от разширяване формите на самоуправление и контрол, т.е. казано обобщено – активизиране на гражданското общество на ниво селска общност.

8. Определено значим като ценност на дисертацията е оптимистичният поглед към бъдещето на българското село. Въпреки продължаващата тенденция на западане на българското село тук е идентифициран и рационализиран онзи потенциал, който задава по-светли хоризонти в развитието на селската общност – запазеният социален капитал и възможностите за неговото развитие. В това отношение в дисертацията на Дона Пикард се съдържа достатъчна аргументация. Именно запазеният социален капитал дава основание да се каже, че селската социалнопсихична общност е фактически **протоформа** на съвременното виртуално общество. Както виртуалната реалност прави обществото прозрачно чрез все по-плътните комуникационни връзки, така и селското живеене чрез социалния капитал е изначално видимо, в някакъв смисъл е огледало на общество – то „вижда” себе си и чрез това се възпроизвежда. Дори популярният израз, че информационните технологии правят света едно голямо село, може да се приеме като емблематичен.

Независимо от множествата достойнства на дисертационния труд могат да се изкажат и някои препоръки. Съвсем естествено е те да бъдат концентрирани предимно върху теоретико-методологичната част, доколкото тук се третира по принцип много дискуссионни проблеми.

1. Една от основните ми бележки се отнася до отделения голям обем от “възпроизвеждане” на вече съществуващи анализи на селото и града като форми на общностен живот. Разбира се, в тях са включени необходими елементи, зависимости, променящи се връзки за основната идея на изследването, но присъства и преповтаряне на познати тези и констатации, които не са плътно свързани с водещата логика на изследването (напр. анализите на „село”, „селски район”, „селска общност”, „селски начин на живот”, спецификите и разликите в дефинирането на “социален капитал” и пр.)

2. Аналитичното представяне на социалния капитал в трета глава е важно теоретикометодологично постижение, но отсъствието на цялостна реална обвързаност с конкретната жизнена среда създава усещането за безконтекстност и повече от необходимата абстрактност. Действително след с. 125 има конкретен анализ на реални български села, следвани от обобщения, но независимо от това се остава с впечатлението не че на реални факти се търси подходяща концептуална схема, а че се полагат усилия в избрана от автора теоретична парадигма да се напъха “парче живот” със свои черти и особености.

3. Бих насочила вниманието на Дона Пикард към по-детайлното акцентирание върху разкриването на социалните ресурси на селската общност, свързани със „съхранението” като първи етап, след реализирането на който ще се очертаят и онези потенциални възможности за „развитие” на селата като втори етап. Това като цяло ще даде много по-диференцирана картина на връзките между отделни елементи на вещно-пространствената и институционална среда, социалнопсихичната архитектура на селската общност и страни от социалния капитал.

4. Няма да се спирам на редица конкретни тези, по които могат да се изкажат и други гледни точки, но не мога да пропусна твърдението, че “Социологическите изследвания на социалния капитал все още страдат от липсата на установени подходи ...” (с. 49). Според мене темата за социалния капитал е вече изчерпана от теоретикометодологична гледна точка, т.е. реализирани са достатъчно подходи за нейното изследване и онова, което може да предизвика интерес, са само конкретните приложения, както в случая, на евристиките, заложи в социалния капитал.

В отговор на изискването на законодателя за определяне характера на научните приноси в дисертацията убедено твърдя, че те са “обогатяване на съществуващите знания” за съвременното състояние и перспективи на българско село и конкретни “приложения на научни постижения в практиката”.

Справката за приносите е точна оценка на дисертанта за основните постижения в изследването.

Авторефератът вярно отразява съдържанието на дисертацията.

Резултатите от изследването са представени на национални и международни конференции.

Познавам Дона Пикард от приемането ѝ като докторант в ИИОЗ и мога да твърдя, че бързо израстна като информиран и отговорен изследовател, със сериозни професионални знания и интереси, следящ актуалната чужда и българска литература не само в тясната изследователска област, но в съвременното социологическо пространство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: На основание на посочените ценни постижения и приноси моменти препоръчвам на уважаемото Научно жури да предложи на Научния съвет на ИИОЗ да присъди образователната и научна степен “доктор” по социология на Дона Костадинова Пикард .

11 юни 2013 г.

Подпис:

Проф. д-р Таня Неделчева